

SITUAȚIA POLITICĂ LA ȚIRGOVIȘTE ÎNTRE ANII 1660—1690

MIHAI OPROIU

După 1660 a început o nouă perioadă pentru zbuciumata și interesanta istorie a Țirgoviștei. Se cunoaște că noul domn „la Caracal au ernat, căci curțile domnești din București le-au stricat turcii pre vremea tatălui său Ghica vodă, cum și la Țirgoviște le-au surpat“. Spre primăvară a venit în București și „s-au așezat în scaun la mănăstirea lui Mihai vodă“¹.

Perioada cuprinsă între anii 1660—1690 a fost zbuciumată pentru Țara Românească, „țara fiind răsipită și plină de nevoie“, locuitorii fiind „mai virtos îngreuiți de păgînii turci“. Cronicile aminteau că asupra țării s-a abătut multă „judecată și casnă“. Enumerînd nenorocirile, cronica arăta că „întii robiiia, a doa ciuma 3 ani, a treia foamele mare în 2 ani, a patra multe boale și nevoi grele, și în tot chipul de bube“, făcînd precizarea că nenorocirile cele mai mari „s-au abătut mai ales la 2 orașă, Țirgoviștea și Bucureștii făcîndu-se moarte nesusă“².

Documentele interne completează cronica precizînd că în 1661 la mulți orașeni „s-a tîmplat vreme de boală grea, adică de moarte“³.

Deși puternic afectată, în Țirgoviște viața și-a continuat cursul. Insuși Evlia Celebi constata că după potolirea primelor excese, locuitorii își ridicaseră case modeste în locul celor distruse de incendiu și jaf⁴. Din documentele interne se poate sesiza cu ușurință că orașul era locuit de mai puțini locuitori, viața acestuia fiind mai puțin frecventă. Vinzările s-au efectuat într-un număr restrîns, ele referindu-se în special la livezi, vii și țigani. Prăvăliile sînt foarte rar scoase la vinzare, prima mențiune întîlnindu-se de abia în 1667 cînd Tudor, ginerele Gănătoaiei vindea o prăvălie „în Țirgoviște den sus de pînniț(ă) pre lingă prăvăliia jupînului cojocar“⁵. Mai dese sînt vinzările care se refereau la „locuri de prăvălii“. Astfel în 1671 se vindeau „trei locuri de prăvălii în oraș în Țirgoviște în Țirgul de Sus, în Ulița cea

¹ C. Grecescu, *Mărturia comisului Iștoc*, în *Revista istorică Română*, an VIII, 1938, p. 92—93.

² *Istoria Țării Românești, 1290—1690...* p. 147.

³ G. Potra, *op. cit.*, p. 325—326. Pînă tîrziu se vorbea despre moartea mai multor orașeni „întâmplîndu-i-se moarte de ciună“, p. 361—362.

⁴ C. Zerva, *Călătoria lui Evlia Celebi*, în *Bul. Com. ist. a Rom.*, p. 270.

⁵ G. Potra, *op. cit.*, p. 360.

Mare, dreptu Curtea domnească“, dovedind că la acea dată multe din prăvălii nu fuseseră refăcute, din moment ce chiar cele situate într-un însemnat vad comercial nu fuseseră reparate ⁶.

Știrile transmise de călătorii străini sînt puține dar interesante. În 1676 dintr-o relatare a unui misionar catolic aflăm că „locul de reședință a principilor care acum a fost obligat de turci să treacă la București“ ⁷. Cavalerul De la Croix cunoștea că în Țara Românească erau mai multe orașe, amintind despre „Tîrgoviște, București-reședința prințului, Brăila și Rîmnic“ ⁸ iar un olandez rămas anonim scria la 1688 că se găseau trei orașe importante, ele fiind Tervis-sediul domniei, Brăila, Targard“ ⁹. Deși în relatările călătorilor se poate observa unele confuzii, știrile transmise erau interesante. Bine informat s-a dovedit și Del Monte, autorul relației dintre anii 1679—1688, care știa că „Tîrgoviște se afla lângă Ialomița“, considerîndu-l încă „scaunul principilor și Mitropolia Țării Românești“. Se preciza că „acolo e curtea principelui construită în formă de mare castel, încinsă cu un zid“, care „cu puțin lucru, dar cu ceva mai mult ar putea să reprezinte un castel foarte tare“ ¹⁰.

Călugărul catolic, bine informat, nu greșea atunci cînd afirma că acolo se afla încă „scaunul principilor“, referindu-se la impunătoarele fortificații militare păstrate încă în stare bună prin grija marelui vornic de Tîrgoviște. În continuare, bine informat, Del Monte preciza că reședința principelui este „în mod de castel“ putînd „rezida mai înainte 4—5 mi de militari“, dar se sublinia că „erau case mari și acum“ dar se aflau „stricate“, însă „zidurile și turnurile stau“ ¹¹.

Din cele relatate reiese că unele știri erau contradictorii, altele au preluat știri mai vechi, iar unele au ajuns la autori deformat, cu mici confuzii. Dintre toți, Giovanni Battista de Burgo se dovedea cel mai puțin informat, afirmînd că ajunsese la Tîrgoviște „după trei zile de navigație“ ¹². Cele mai precise sînt relațiile prelaților catolici, care se completau, reprezentînd un tot. Afirmația că Tîrgoviștea fusese reședință domnească, dar turcii obligaseră pe domni să se stabilească în București era exactă, fiind completată de cealaltă știre care preciza că aici se afla încă „curtea principelui“, existînd „case mari“, stricate însă în parte din cauza lungii nefolosiri. Se preciza că „toate... zidurile și turnurile stau“, menționîndu-se și faptul că, în urma unui minim efort „ar putea să se formeze un castel foarte tare“, prevestind o posibilă mutare a scaunului domniei, dar și o posibilă folosire în caz de război cu Imperiul otoman ¹³.

⁶ Arh. St. Buc., ms. 206, f. 545—546.

⁷ Franz Babinger. *O relațiune neobservată despre Moldova sub domnia lui Antoniu-vodă Ruset* (1676), în *Analele Acad. Române, seria a III-a, M.S.I. tom. XIX* (1937), p. 124—126.

⁸ *Ibidem*.

⁹ I. C. Filitti, *Descrierea unui olandez despre noi (1688) în Spicuitor în ogor vecin*, an I, 1921, p. 129—132.

¹⁰ *Historica relatio de Statu Valachie, 1677—1688*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, vol. V, Buc., 1847, p. 35—47.

¹¹ *Ibidem*.

¹² P. P. Panaitescu, *Doi călători italieni necunoscuți în țările noastre*, în *Studiile italiene*, I, Buc., 1934.

¹³ *Historica relatio de Statu Valachie, 1677—1688*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, vol. V, Buc., 1847, p. 35—47.

Deplasarea reședinței domnești la București a dus la sporirea importanței reședinței metropolitane, mitropolitul Ștefan continuând să-și aibe reședința la Tîrgoviște. Rămăs în oraș, mitropolitul a continuat să acorde atenție proprietăților mitropoliei aflate în oraș și în jur, preluînd chiar o parte însemnată din vechile proprietăți domnești, rămase acum în părăsire. Încă din august 1661 se întărea Mitropoliei un heleșteu situat pe riul Ilfov în apropierea orașului¹⁴. Continuînd încurajarea Mitropoliei „Grigorie vodă în domnia dentăi (1660—1664)” a hotărît pentru ca „să nu rămăe sfînta mitropolie surpată și stricată” a iertat de „lucru domnesc și de lucru boieresc, de podvoade, de mertice, de cai de olac și de alte dăjdi de toate” satul Lucieni aflat în stăpînirea sfîntei Mitropolii și situat în apropiere¹⁵.

Nu peste mult timp, la 6 septembrie 1664, aflăm cum mitropolitul Ștefan a obținut aprobarea de la Grigore Ghica să facă modificări în ceea ce privește aprovizionarea cu apă în oraș. Constatînd că „s-au îpușinat apa fîntinii de la mitropolie”, se preia „apa de la fîntina... care iaste naintea porții domnești”¹⁶ pentru ca să „o împreune cu apa fântăni de la sfînta mitropolie”.

Buni organizatori și administratori destoinici, dîchii mitropoliei din oraș s-au preocupat îndeaproape de buna gospodărire a averii și după ce mitropolitul s-a stabilit oficial în București. Faptul că și după 1669, Mitropolia a continuat să primească danii din vechile proprietăți domnești, dovedește importanța pe care a cunoscut-o în cuprinsul orașului, căpătînd un rol coordonator în administrația și viața economică a Tîrgoviștei. În 1671 domnia acorda mitropoliei „heleșteul domnesc de la ciutărie și cu tot locul cît au fost îngrădit, care heleșteu iaste preste apa Ialomîții den jos de livadea domnească”, motivînd că „fiind domnia săzătoare la scaunul Bucureștilor” și „părăsindu-să acel loc și stricîndu-să heleșteul, nefiind domnii de nice un folos” împreună cu „tot locul cît au fost îngrădită ciutăria”¹⁷. Peste cîțiva ani, Gheorghe Duca reîntărea scutirile acordate satului Lucieni ce aparținea Mitropoliei. Avidă de noi proprietăți, Mitropolia primea danie de la Despa, fata popii Tănase, jupîneasa „Cirstii logofăt ot Săteni” o pimniță mare și cu o pimniță mică și prăvălii pe pimniță și cu tot locul aflate în „tîrgu de Sus pînă lîngă pimnița lui Socol cliuci”¹⁸. Se pare că în această perioadă Tîrgul de Sus începe să slăbească și să-și piardă din importanță, fiind concurat de negustorii situați în Tîrgul de Jos, căci pentru o mai mare siguranță, negustorii străini trăgeau marfa mai aproape de mitropolie, instituție cu prestanță și autoritate în cuprinsul întregului oraș.

În această perioadă, Mitropolia orașului a luat inițiative edilitare în oraș, fiind de altfel singura care a realizat așa ceva în toată perioada. Devenit mitropolit în decembrie 1672, Varlaam este cel care a luat măsuri pentru lucrarea viilor mitropoliei, dînd în lucru la mai mulți orașeni „vîia... în dealul Tîrgoviștei părăsită în gura Văei lu Voevodă”¹⁹. Cu acest prilej, răspunzînd necesităților vremii a pus să se construiască

¹⁴ G. Potra, *op. cit.*, p. 398—399.

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Ibidem.*, p. 360—367, 379—380.

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ Arh. St. Buc., ms. 165, p. 13—13v.

un pod menționat în documente sub numele de „podul lui Varlaam“, care avea unul din capete „spre livada vlădicăi“¹⁹.

Activitatea desfășurată pe lângă mitropolie a continuat să fie prosperă, pentru biserica de aici, mitropolitul Ștefan comandând un frumos clepot ce a fost turnat de către Petru Murator²⁰. În jurul mitropoliei se întâlneau cele mai de seamă evenimente din oraș, printre ele fiind și cele iscate de moartea mitropolitului Ștefan ce-și dădea la 25 aprilie 1669 „obșteasca datorie“, după ce fusese „păstoriu în scaun ani 20“, fiind „astrucat aice în sfânta mitropolie“²¹. Locuitorii orașului proveneau din toate clasele sociale. Documentele amintesc prezența a citorva mari boieri care și-au păstrat proprietățile, numărul lor fiind însă mult mai mic decât în perioada anterioară. Se menționează prezența lui Radu Crețulescu și a urmașilor postelnicului Constantin Cantacuzino, care stăpîneau „vaduri de mori, vii cu pivniți și... locuri de casă în Tirgoviște și în București“²².

Mai slab reprezentați ca în perioada anterioară, dar menționați des sînt meșteșugarii, documentele amintind de Oprea șălar, Caloti teslar, Deftu cojocar, Radu pîslariu, Sima croitorul, Nedelcu abagiul, Proca Tabacul, și alții²³.

Negustorii sînt rar amintiți, unii din ei avînd încurcături financiare și pătîmind de pe urma lor. Astfel, Sima căminar avea de dat „cocoanii Bunii vistier ughi 100, jupînului Zota Ianachi, unghi 8“ precum și sabia zălogită la Petrașcu²⁴. Costandin sin Nedelco chevărarul ot Tirgoviște era dator lui Hagi Pirvan lei 32 ajungînd să fie pus la „închisoare“ pentru neplata datoriei²⁵. Pentru a scăpa dădea „moșia casii de la Tirgoviște, care este de la tată meu Nedelco“. Lucruri asemănătoare se întîmplau și preotesei Stana ce era obligată să pună „casele zălog“ pentru 28 de ughi²⁶.

Neavînd în ce investi banii, unii negustori au cumpărat ocine în satele din jur „luîndu-și chiar numele satului, Proca cupețul ot Brănești nereprezentînd desigur un caz singular²⁷.

Ca și în alte momente ale deplasării domniei, numeroși tirgovișteni s-au stabilit la București, scoțînd spre vînzare „locurile rămase în Tirgoviște“²⁸.

Știrile referitoare la Curtea domnească sînt puține. Deși se știa că aceasta fusese părăsită și avusese de suferit de pe urma ordinelor turcești, documentele amintesc mai puțini funcționari avînd obligații de gospodărire și supraveghere. În documentul emis la 3 mai 1663 prin care se întărea ocine lui Proca cupeț se sublinia că acesta „au fost mers în pîră și înaintea boiarinului domnii mele Iane peharnic ispravnecul den

¹⁹ Ibidem.

²⁰ G. Gioglovan, M. Oproiu, *op. cit.*, p. 77.

²¹ *Ibidem*, p. 73.

²² G. Potra, *op. cit.*, p. 326 și St. Greceanu, *Genealogii*, vol. II, p. 297.

²³ G. Potra, *op. cit.*, p. 402—403, 360, 343—344 și Arh. St. Buc., Episcopia Argeșului, XLV/2.

²⁴ *Ibidem*, p. 325—326.

²⁵ *Ibidem*, p. 360.

²⁶ *Ibidem*, ms. 449.

²⁷ G. Potra, *op. cit.*, p. 334—335.

²⁸ G. Potra, *Doc. or. Buc.*, p. 129.

Tirgoviște²⁹. Ispravnicii Tirgoviștei, sînt în deobște cunoscuți, unii din ei îndeplinind și funcții înalte în sfatul domnesc. Chirca Rudeanu vel logofăt și Stoica vel agă s-au bucurat de mare autoritate ca ispravnici ai Tirgoviștei³⁰, Stroe pîrcălabul³¹, apoi Dirja vin să completeze lista. Începînd cu domnia lui Șerban Cantacuzino în funcția de ispravnic al scaunului Tirgoviștei a fost Stoica logofătul Ludescu³². Din această perioadă domnia a început să acorde atenție sporită vechii reședințe, documentele amintind prezența lui „Dimitru căpitanul den Tirgoviște”³³. Către „pîrcălabii de la Tirgoviște” se adresa în 1679 porunca domnească³⁴. Se pare că acum s-a produs o reorganizare, documentele amintind tot mai des despre vornicul de Tirgoviște. După anul 1675 din documentele cunoscute se constată o creștere a interesului voievodului pentru fosta reședință. Acum știrile sînt mai precise, reprezentanții domniei mai activi. Se vorbește despre „biserica lui vodă”³⁵.

Pentru prima oară documentele menționează „Ulița cea Mare”³⁶ precum și „ulița Buzeștilor”³⁷, știri interesante, care au existat dintr-o perioadă anterioară, dar sînt amintite acum.

Se pare că Șerban Cantacuzino, mai mult ca domnii anteriori, s-a interesat îndeaproape de oraș, vizitîndu-l și luînd unele măsuri în vederea unei mai bune administrări. Se pare că una din vizite s-a făcut în 1682, cînd dăruia bisericii construită de Matei Basarab o evanghelie ieșită de curînd de sub teasurile tiparului și care lipsea de aici³⁸. Deși către sfîrșitul perioadei de care ne ocupăm Tirgoviștea reușise să depășească momentele critice și să se refacă, întreaga viață economică nu a mai pulsat ca în perioada anterioară. Multe prăvălii și case au rămas distruse, locuitorii nemaiavînd forța de a le mai reface. Populația s-a micșorat.

În cei 30 de ani cînd domnia a stat departe de Tirgoviște, Bucureștii au cunoscut un însemnat avînt, concentrînd o importantă forță economică și devenind pentru totdeauna primul oraș al Țării Românești.

²⁹ G. Potra, *Tezaurul documentar al județului Dimbovița (1418—1800)*, p. 334—335.

³⁰ N. Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova* (sec. XIV—XVII), 1968, p. 191.

³¹ G. Potra, *op. cit.*, p. 394.

³² N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 192.

³³ Al. Ciorănescu, *Un act al lui Stoica Ludescu*, în *Revista istorică*, an 20 (1934), p. 219, și Șt. Greceanu, *Genealogii*, vol. II, p. 156.

³⁴ G. Potra, *op. cit.*, p. 403—404.

³⁵ *Ibidem*, p. 416—417.

³⁶ Arh. St. Buc., ms. 165, f. 16—16v.

³⁷ G. Potra, *op. cit.*, p. 449—445, 407—408, Arh. St. București, ms. 206, f. 545—546.

³⁸ R. Gioglovan, M. Oproiu, *op. cit.*, p. 257—258.